

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 05-May 2025 yil
Ma'qullandi: 10-May 2025 yil
Nashr qilindi: 13-May 2025 yil

KEYWORDS

loyiha , boshqaruv, risk va risk xavflari , innovatsiya , texnologiya

LOYIHALARDA RISK XAVFINI ANIQLASH VA BOSHQARISH

Qodirov Farrux Ergash o'g'li

Matematika va ta'limda axborot texnologiyasi kafedrası mudiri

Qodirova Madina Elmurod qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Pedagogika nazariyasi va tarixi 1-kurs magistranti

madinaqodirova750@gmail.com

Orcid: 0009-0001-3028-1654

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15392842>

ABSTRACT

Ushbu ilmiy maqolada loyihalar va risklarni boshqarish va risk xavfini aniqlash bo'yicha ilmiy fikrlar va qarashlar bayon etilib , ularning ilmiy va nazariy manbalariga alohida urg'u berilgan , taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Bugungi zamonaviy , innovatsiyalar muhiti har bir sohaning rivojlanishiga, taraqqiy etishiga xizmat qilmoqda . Har bir rivojlangan davlatlar qatori O'zbekiston Respublikasi hududida ham modernizatsiyalash va loyihalash ishlari keng miqyosda rivojlanib bormoqda. Bular eng kichik innovatsion dasturdan tortib katta katta zamonaviy loyihalargacha. Bugungi kunda zamonaviy loyihalarda ijobiy rivojlanishlar qatorida turli xil xavflar ham kuzatiladi bular ma'lum bir sohaning rivojlanishiga yoki salbiy tarafga og'ishishiga olib keladi . Bunday xavflar qatoriga risklar kiradi .Lekin risklarning bir necha lug'aviy ma'nolari mavjud . Risklar ko'proq loyihalarda uchraydi va salbiy va ijobiy natijalarga erishishni ta'minlaydi. Loyihalarda risk xavfini aniqlash murakkab jarayon bo'lib , bu zamonaviy innovatsiyalar muhitida ilmiy va nazariy ko'nikma va malakalarni egallagan zamonaviy kadrlar orqali aniqlanadi.Chunki barcha loyihalar tavakkalchilik asosida olib boriladi , undan keladigan xavf - xatar (risk) lar tahmin qilinadi bularning barchasi professionlikka asoslanadi. Bugungi kunda jahon mamlakatlarida ham zamonaviy loyihlardagi risk xavfini aniqlash bo'yicha dasturlar ishlab chiqilgan. Bular sohaning rivojlanishiga va taraqqiy etishiga zamin yaratadi.

Loyiha bu bir necha belgilar bilan tavsiflangan turli xil tadbirlarni (faoliyatlarni) birlashtiradi ,ulardan keng tarqalgani quyidagilar :

- aniq maqsadlarga erishish , aniq natijalarga erishi
- bir nechta o'zaro
- bir nechta o'zaro bog'liq harakatlarning muofiqlashtirilishi
- muayyan boshlanish va tugash bilan bog'liq bo'lgan vaqt .[1,5]

Shunday qilib loyihaning bir nechta muqobillashgan nazariy ma'nolari mavjud bo'lib, bular har sohaning rivojlanish darajasidan kelib chiqiladi. Hozirgi kunda mutaxassislarning bir nechta nazariy bilimlarga tayangan tushunchalari mavjud bo'lib , loyiha (inglizcha –

protect) masalan u katta korxona yoki kichik bir tashkilotning reklamasi yoki brend mahsulotning muqovasi bo'lishi mumkun.

Loyihalar ma'lum bir muddatga asosan belgilanadi.

Risk (xavf) .Risk – bu kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan noaniqlik, voqea yoki sharoit bo'lib, u loyiha maqsadlariga (masalan, muddat, byudjet, sifat) ijobiy yoki salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Umuman olganda risk – bu nimadir noto'g'ri ketishi mumkinligi , taxminiy natijalar (salbiy risk) yoki nimadir yaxshi bo'lishi mumkinligi (ijobiy risk yoki imkoniyat) ehtimoli. Salbiy risklar loyihani muvaffaqiyatsizlikka olib kelishi mumkin bo'lgan xavflardir. Masalan, byudjet oshishi, muddatning buzilishi, resurslarning yetishmasligi va shunga o'xshash xavflar . Ijobiy risklar loyiha uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratishi mumkin bo'lgan xavf-xatarlardir. Masalan, yangi texnologiyalardan foydalanish, kutilganidan yuqori samaradorlik va hokazo.

Loyihani boshqarish – bu loyiha maqsadlariga erishish uchun bilimlar, ko'nikmalar, vositalar va usullarni qo'llash faoliyatidir. Loyihalar asosan ma'lum bir maqsad asosida boshqariladi , moddiy jihatdan monitoring qilinadi bundan tashqari zamonaviy innovatsiyon texnologiyalar ham kiritiladi .Bularning barchasi loyihalalarning muvaffaqiyatlilikini va samaradorligini oshiradi. “ Loyihlarni boshqarish “- maxsus va professional bilimlarni birlashtiradigan sintetik fandir. [2 , 6] Shunday qilib hozirgi kunda loyihaning zamonaviy ma'nosi bizning hayot tarzimizni o'zgartiradigan ijobiy innovatsion muhimdir unda barcha qulayliklar mavjud bo'ladi. Loyihlarda risklarni boshqarish yoki risklarning oldini olish bu murakkab jarayon bo'lib professional kadrlar faoliyatiga bog'liq bo'ladi va yana faoliyat egalarining malakalarni rivojlanishga yordam beradi. Bundan tashqari loyihani va risklarni boshqarish jarayoni zamonaviy texnologiyalashtirilgan kompyuterlar orqali amalga oshirildi. Bundan kelib chiqib ushbu jarayonni boshqarish , oldini olish uchun zamonaviy , innovatsion muhit ham zarur hisoblanadi.

Risklarga to'xtaladigan bo'lsak bu kategoriya ko'ngilsiz oqibatlar , zararlar va salbiy natijalar sodir bo'lish ehtimolini ifoda etsa, tor ma'noda bu noaniq iqtisodiy sharoitda , shaxs yoki firma faoliyati natijasida aktivlar yoki investitsiyalaridan yo'qotishlar mumkun bo'lgan holat yoki ishlab chiqarish yohud moliyaviy faoliyatni amalga oshirish natijasida korxona o'z resurslarining bir qismini yo'qolishi daromad ololmaslik yoki qo'shimcha harajatlarning yuzaga kelish ehtimoli [3, 17] sifatida yuzaga keladi. “Xavfli va xavfsiz loyihalar” (xavfli va xavfsiz loyihalar) atamasi odatda loyihalarni boshqarish, xavfsizlik, muhofaza va xavf managementi bilan bog'liq bo'lgan sohalarda qo'llaniladi. Ushbu atama shuningdek, qurilish, texnologiya, moliya va boshqa sohalarda qo'llanilishi mumkin. Xavflarni baholash: Loyihalarni rejalashtirish jarayonida xavflarni aniqlash muhimdir. Bu jarayonda potentsial xavflar, ularning asosiy sabablari va oqibatlarini baholash amalga oshiriladi.

Xavfsizlik choralari ko'rish: Loyihalar davomida xavfsizlikni ta'minlash uchun turli choralar ko'rish zarur. Bu texnik xavfsizlik standartlariga rioya qilish, xodimlarning xavfsizlik kurslarida qatnashishi va kerakli himoya vositalaridan foydalanishni o'z ichiga oladi. Moliya va resurslarni boshqarish

Xavfsiz loyihalar uchun moliya resurslarini to'g'ri boshqarish muhimdir. Resurslar rejalashtirilganidan ko'ra samaraliroq ishlatilishi lozim va bu ishlar xavflarni

minimallashtirishga yordam beradi. Xavfni kamaytirish strategiyalari: Xavfli loyihalarda xavfni kamaytirish uchun ishlatiladigan turli strategiyalar haqida o'ylash muhimdir. Bu, masalan, muqobillarni jalb qilish, muammolarni tezkor hal qilish yoki rivojlantirish jarayonida sinuslar bo'yicha nazoratni o'z ichiga olishi mumkin. Monitoring va nazorat: Loyihaning davomiy monitoringi va nazorati xavfsizlikni va muvaffaqiyatni ta'minlash uchun muhimdir. Yuqori sifatli monitoring tizimlarini o'rnatish xavflarga tezkor javob berishga yordam beradi. Loyihalarning xavflilik darajasi loyihaning maqsadlariga erishishga to'sqinlik qilishi mumkin bo'lgan potentsial yo'qotishlar yoki salbiy oqibatlarining ehtimoli va ta'sirini o'lchashdir. Xavflilik darajasi loyihaning murakkabligi, resurslarning yetarliligi, texnologik yangiliklar va tashqi omillar kabi ko'plab omillarga bog'liq.

Xavflilik darajasini baholashning asosiy bosqichlari:

1.Xavflarni aniqlash: Loyihaning maqsadlariga erishishga to'sqinlik qilishi mumkin bo'lgan barcha potentsial xavflarni aniqlash. Bunga texnik xavflar, moliyaviy xavflar, resurslar bilan bog'liq xavflar, tashqi omillar bilan bog'liq xavflar va boshqalar kiradi.

2.Xavflarning ehtimolini baholash: Har bir xavfning ro'y berish ehtimolini baholash. Ehtimol odatda yuqori, o'rta yoki past darajada ifodalanadi.

3.Xavflarning ta'sirini baholash: Agar xavf ro'y bersa, loyihaga qanday ta'sir qilishi mumkinligini baholash. Ta'sir odatda yuqori, o'rta yoki past darajada ifodalanadi.

4.Xavflilik darajasini aniqlash: Xavfning ehtimoli va ta'sirini birlashtirib, xavflilik darajasini aniqlash. Xavflilik darajasi odatda yuqori, o'rta yoki past darajada ifodalanadi.

Xavflilik darajalarining tasnifi:

- Yuqori xavf: Yuqori ehtimol va yuqori ta'sirga ega bo'lgan xavflar. Bunday xavflar loyihaga jiddiy zarar yetkazishi mumkin va ularni boshqarish uchun zudlik bilan choralar ko'rish kerak.

- O'rta xavf: O'rta ehtimol va o'rta ta'sirga ega bo'lgan xavflar. Bunday xavflar loyihaga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin va ularni boshqarish uchun ehtiyotkorlik bilan rejalashtirish kerak.

- Past xavf: Past ehtimol va past ta'sirga ega bo'lgan xavflar. Bunday xavflar loyihaga unchalik ta'sir qilmaydi, lekin ularni kuzatib borish va oldini olish choralari ko'rish tavsiya etiladi.

Xavflarni boshqarish strategiyalari:

Xavflilik darajasini aniqlagandan so'ng, ularni boshqarish uchun tegishli strategiyalarni ishlab chiqish kerak. Asosiy strategiyalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Xavfdan qochish: Xavfni keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan faoliyatdan voz kechish.
- Xavfni kamaytirish: Xavfning ehtimolini yoki ta'sirini kamaytirish uchun choralar ko'rish.

- Xavfni o'tkazish: Xavfni uchinchi tomonga o'tkazish, masalan, sug'urta polisi orqali.

- Xavfni qabul qilish: Xavfni qabul qilish va uning oqibatlariga tayyor bo'lish.

Loyihalarning xavflilik darajasini to'g'ri baholash va boshqarish loyihaning muvaffaqiyatli yakunlanishi uchun juda muhimdir. Xavflarni aniqlash, ularning ehtimoli va ta'sirini baholash, xavflilik darajasini aniqlash va tegishli boshqarish strategiyalarini qo'llash orqali loyiha menejerlari xavflarni minimallashtirishi va loyihaning maqsadlariga erishish imkoniyatini oshirishi mumkin. Loyihalardagi risk xavfning bugungi kundagi ahamiyati juda yuqori va bir qancha omillar bilan bog'liq:

Globalizatsiya va raqobat: Bugungi globalizatsiyalashgan dunyoda raqobat juda kuchli. Loyihalar muvaffaqiyatli bo'lishi uchun tezkorlik, samaradorlik va moslashuvchanlik talab etiladi. Risklarni oldindan ko'ra bilish va ularga tayyor bo'lish raqobatbardoshlikni oshiradi.

Texnologik o'zgarishlar: Texnologiyalar juda tez rivojlanmoqda. Bu esa loyihalarni amalga oshirishda yangi imkoniyatlar yaratsa, shu bilan birga yangi risklarni ham keltirib chiqaradi. Masalan, kiberxavfsizlik, texnologik eskirish va boshqalar.

Iqtisodiy beqarorlik: Global iqtisodiyotdagi o'zgarishlar, inflyatsiya, valyuta kurslarining tebranishi va boshqa iqtisodiy omillar loyihalarga katta ta'sir ko'rsatishi mumkin. Iqtisodiy risklarni boshqarish loyihalarning barqarorligini ta'minlash uchun muhim.

Siyosiy va ijtimoiy beqarorlik: Siyosiy beqarorlik, ijtimoiy noroziliklar, qonunchilikdagi o'zgarishlar va boshqa siyosiy va ijtimoiy omillar ham loyihalarga ta'sir qilishi mumkin. Bu kabi risklarni oldindan baholash va ularga moslashish loyihalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun zarur.

Tabiiy ofatlar va iqlim o'zgarishi: Tabiiy ofatlar, iqlim o'zgarishi va ekologik muammolar loyihalarga katta zarar yetkazishi mumkin. Bu kabi risklarni oldindan ko'ra bilish va ularga tayyorgarlik ko'rish loyihalarning barqarorligini ta'minlash uchun muhim.

Murakkab loyihalar: Bugungi kunda loyihalar tobora murakkablashib bormoqda. Bu esa risklarni boshqarishni yanada muhimlashtiradi. Murakkab loyihalarda risklarni aniqlash, baholash va boshqarish uchun maxsus bilimlar va ko'nikmalar talab etiladi.

Resurslarning cheklanganligi: Loyihalarni amalga oshirish uchun resurslar (moliyaviy, insoniy, vaqt va boshqalar) doimo cheklangan. Risklarni samarali boshqarish resurslardan oqilona foydalanishga va loyihalarning samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Loyihalardagi risk xavfini boshqarish bugungi kunda loyihalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Risklarni oldindan ko'ra bilish, ularni baholash va boshqarish strategiyasini ishlab chiqish loyihalarning barqarorligini ta'minlash, resurslardan oqilona foydalanish va raqobatbardoshlikni oshirishga yordam beradi.

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki risk yoki xavf xatarlarni oldini olish yoki boshqarish o'sha sohaning yoki loyihaning qanchalik muvaffaqiyatli ishlab chiqilganiga bog'liq bo'ladi. Bugungi innovatsion texnologiyalar muhitida bu kabi muammolarni aniqlash bo'yicha ham qator ilmiy izlanishlar ham olib borilmoqda. Bu tushunchalar barcha sohalarida turlicha ma'no mazmunni anglatadi va sohaning rivojlanishiga yetarlicha ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Loyihalarda risklarni boshqarish – bu doimiy va dolzarb jarayon. U quyidagi afzalliklarni beradi: Kutilmagan hodisalarga tayyorgarlik, loyihaning muvaffaqiyatli yakunlanish ehtimolini oshirish, resurslardan samarali foydalanish, loyihaning byudjet va muddatlariga rioya qilish. Har bir loyiha o'ziga xos bo'lgani uchun risklarni boshqarish jarayonini loyihaning ehtiyojlariga moslashtirish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. G'iyosjon Shamsiddinov, Gulandom Raxmatova, **MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR (FINTECH) VA BANK XIZMATLARINING RAQAMLASHTIRILISHI**, Прикладные науки в современном мире: проблемы и решения, 2024/12/16, 33-37.
2. G Shamsiddinov, „iyosjon, Jasmina Murodulloyeva, and Durdona Turayeva." **GLOBAL IQLIM O'ZGARISHI SHAROITIDA EKOLOGIK BARQARORLIKNI SAQLASHNING ZAMONAVIY,**

- INNOVATSION USULLARI." Инновационные исследования в современном мире: теория и практика, 2024, 103-106.
3. G'iyosjon Shamsiddinov, Gulandom Raxmatova, Zilola Rajapova, KLIENT-SERVER ARXITEKTURALARI, Наука и инновация, 2025/3/25, 113-119.
4. G'iyosjon Shamsiddinov, Gulandom Raxmatova, Zilola Rajapova, VIRTUAL BORLIQ VA UNING ASOSIY TUSHINCHALARI, Наука и инновация, 2025/3/24, 52-58.
5. G'iyosjon Shamsiddinov, Barchin Ro'ziqulova, Laziza Inatillayeva, BOSHLANG 'ICH TA'LIMDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH USULLARI VA AFZALLIKLARI, Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования, 2024/10/21, 39-41.
6. Л Турсунова, С Жураев, ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕХАНИЗМЫ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ, Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования, 2024, 35-37.
7. DO Israilovich, TL Komilovna, Optimization of Validity of Text Information Based On Mechanisms with Soft Clustering, European journal of innovation in nonformal education, 2022, 369-373.
8. Ro'Ziqulova Marjona Jonuzoq Qizi, Tursunova Luiza Komilovna, INFORMATIKA FANINI O 'QITISHDA SAMARALI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR, Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 2025, 63-66.
9. Луиза Комиловна Турсунова, Гиесжон Шамсиддинов, Образ педагога в информационном мире, "Qishloq va suv xo'jaligida innovatsion texnologiyalarni qo'llash samaradorligi" mavzusidagi xalqaro ilmiy Anjuman, 2024/2/23, 421-426.
10. Зебинисо Абдулхакимовна Абдувалиева, Турсунова Луиза Комиловна, Математический аппарат методов принятия решения документооборота в ВУЗах, 2022, 286-289.
11. Alijon Muhammadiyev, Shukurullo Aliqulov, PROSPECTS OF USING COMPUTER TECHNOLOGIES IN MODERN EDUCATION, Наука и технология в современном мире, 2024, 90-92.
12. Sh Aliqulov, M. Yaxiyaxonova. Ta'lim samaradorligini oshirishda kreativ va zamonaviy metodlarning ahamiyati. Raqamli ta'lim muhitida fanlararo integratsiyani Qo'llashning ta'lim ..., 2024.
13. ALIQULOV SHUKURULLO FAYZULLO, TA'LIM JARAYONIDA MULTIMEDIA VOSITALARINI QO'LLASH, JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS VOLUME – 45 | ISSUE – 2 January – 2024, 2024/1/2, 61-65.
14. J.Toshpo'lotova M.O'ktamov, Sh.Aliqulov, Iqtidorli talabalarni fan, ta'lim va ishlab chiqarish korxonalari bilan integratsiya qilishning zamonaviy usullari, Fan va texnika taraqqiyotida intellektual yoshlarning o'rn, 2024/4/29, 54-57.
15. J.Toshpo'lotova M.O'ktamov, Sh.Aliqulov, Hozirgi globallashuv jarayonida intellektual yoshlarning ijtimoiy rivojlanish davridagi roli, Fan va texnika taraqqiyotida intellektual yoshlarning o'rn, 2024/4/29, 40-43.
16. Mavlonov Sh Sh, FB Jurayeva, ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA MINTAQALAR IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISH, Экономика и социум, 2024, 234-238.

17. Feruza Jo'rayeva, Sarvinoz Xurramova, MA'LUMOTLAR BAZASINI BOSHQARISH TIZIMLARI TAHLILI, Прикладные науки в современном мире: проблемы и решения, 2024/12/9, 8-12.
18. Feruza Jo'rayeva, TA'LIM JARAYONIDA AQL XARITALARIDAN FOYDALANISH VA ULARNING AHAMIYATI, Молодые ученые, 2024/4/8, 159-166.
19. Feruza Jo'rayeva, Gulhayo Hamdamova, MEDIA SAVODXONLIK TUSHUNCHASI VA UNING JAMIYATIMIZ HAYOTIDAGI AHAMIYATI, Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования, 2024/3/31, 31-35.
20. Tuxtanazarova N. A Davletov A. J. , Mavlanberdiyev S. F., Norqulova Z. N., Jurayeva F. B., Jurayeva D. Sh, STUDY RATIO OF MOISTURE AND BIOME FOR EXTREME SITUATION, ВЫСШАЯ ШКОЛА• №23 / 2021, 2021/12/23, 34-36.
21. Nuriddinova, Nozima, and Dinora Norboboyeva. "CHET ELDA ALOHIDA YORDAMGA MUHTOJ BOLALARNING INKLYUZIV TA'LIMI." Молодые ученые 3.8 (2025): 160-165.
22. Nuriddinova, Nozima, and Dinora Norboboyeva. "O 'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA INKLYUZIV TA'LIMNING ME'YORIY-HUQUQIY BAZASI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI." Наука и инновация 3.8 (2025): 146-151.
23. Salimova, Marjona, and Nozima Nuriddinova. "AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VA TABIIY ILMIY FANLARNI O'QITISHDA DOLZARB MUAMMOLAR VA ULARNI HAL QILISHNING INNOVATION USULLARI." Наука и инновация 2.38 (2024): 161-164.
24. Nuriddinova, Sevinch, and Nozima Nuriddinova. "Increasing the effectiveness of learning biology lessons by means of interactive games and interactive methods." Multidisciplinary Journal of Science and Technology 4.7 (2024): 288-290.

INNOVATIVE
ACADEMY